

דפי עיון

במפרשים

"ליהודים היתה אורה" אמר רבי יהודה:
אורה - זו תורה.

וכך הוא אומר:

"כי נר מצוה ותורה אור" [מגילה ט"ז]

לזכרה של: אורה מושקוביץ ע"ה
משואות-יצחק

יו"ל ע"י מ. מושקוביץ * משואות-יצחק 79858 ד.ג.שדה-גת * טל': 08-8616173 * פקס: 08-8616174

שנת תשע"א

פרשת ניצבים

א. רש"ר הירש,

פרק כט' פסוקים יג', יד', טו' :

(טו) כִּי־אַתָּם ידעתם וגו'. במלים אלה מתחיל משה לבאר את הסיבה שגרמה לו לומר בפירוש בפסוקים הקודמים שאין אדם יכול להינתק מן ההתחייבות לה' ולתורתו, לא עכשיו ולא בזמן מן הזמנים. סיבה זו מבוארת בפסוקים יז"ח. תועבות האלילים של העמים ואורחות החיים המושפעים מהן ידועים לכם כבר היום. יש לנו בארץ מצרים ובאנו במגע עם הגויים השוכנים בנבול המדבר, עם עמון, מואב, מדין ואדום ועם אוכלוסי ערד, חשבון ובשן, שעברנו בתחומם או עקפנו את גבולם.

(יג"ד) ולא אתכם לבדכם. כדרך שההתחייבות לאלת הברית איננה מוגבלת ביחס לאישים שהיא חלה עליהם, כך אין היא מוגבלת ביחס למשך הזמן שהיא תקפה בו. היא כוללת את כל האנשים הנמנים עם ישראל בכל העתים, ובצורה שאיננה משתמעת לשני פנים שלל כאן הכתוב את דמיון השוא, כאילו ההתחייבות לתורה תקפה רק בזמן מסויים, או כאילו אפשר להשתחרר מן ההתחייבות הזאת. וכך השיב יחזקאל לאנשים מוקני ישראל שביקשו ממנו הוראות חדשות לגטיבות החדשות של התקופה: "והעלה על-רוחכם היו לא תהיה אשר אתם אמרים נהיה כגוים כמשפחות הארצות לשרת עץ ואבן; הֲיִי אֲנִי נָאִם אֲדֹנָי אֱלֹהִים אִם־לֹא בִיד חֲזָקָה וּבזוֹרֵעַ נְטוּיָה וּבַחֲמָה שְׂפֹכָה אִמְלֹךְ עֲלֵיכֶם" (יחזקאל כ, לב-לג).

אלות

1. קצת עם איזה קושי אפשרי מנסה פרשנו להתמודד?
2. למה חשוב לו להדגיש כי התורה היא צל-זמנית וההתחייבות כלפייה היא לנצח?
3. פרשנו מביא את הנאמר ביחזקאל אלא אי ומה הוא רוצה לראות כאן לאקטואליה בזמנו?
4. מה לדעתו מוסיף פסוק טו'?

* * *

ב. ספורנו עם פירוש הרב י. קופרמן .

פרק כט' פסוקים טו', יז', יח': (טו) כי אתם ידעתם את אשר-ישכנו. ולפיכך יש לחש³⁶ -

(יז) פן-יש פכם איש או-אשה. פן נפתה לכם להקלי הגויים בשבתם עמכם³⁷. ויחשבו לבטל קבלת הברית בלבכם³⁸. ולכן³⁹ אמרתי ש"בלכם נצבים לפני ה'", בזמן קליות ולב, שלא תוכלו להטעותו. פן-יש פכם שרש פרה ראש ולענה. חושב להדיח רבים אל דעותיו הנפסדות⁴⁰.

בלבו, צריך שיוציא בשפתיו (עכ"ל). קל וחומר אפוא, כאשר מחשבת לכו סותרת את אמרי פיו). 39. שלא כפירוש רש"י (לפיכך אני צריך להשביעכם), עליו אמר הרמב"ן זיפה פירש', כלומר, שה"פן יש בכס" מחייב שבועה. לעומתם מפרש רבינו שה"פן יש בכס" מחייב דין "נצבים כולכם", כדי שלא יחסר בתכלית השלימות של קבלת הברית. לפי פירוש רבינו מדויק לשון הכתוב "איש או אשה", כלומר, אפילו אחד שאין פיו ולבו שוים יכול לפגוע במעמד המיוחד הזה. 40. לפי פירוש זה של רבינו, מובן המשך הפסוקים בלשון רבים "על אשר עזבו... עמם... הלכו ויעברו... ויתשם... וישלכם" (פסוקים כד-כז) אחרי שהחל ב"איש או אשה".

יח

41. כמו 'הגם', כלומר, אף על פי. 42. נגד הפירוש המקובל, שהארם אומר לעצמו ("בלבבו") שהכל אצלו יהיה בסדר גם כאשר עושה את אשר חפץ ("לבי") נגד הברית. לדעת רבינו האיש הזה מעלה טענה הלכתית עקרונית אשר לפיה הוא רואה ברכה לעצמו ("והתברך"), בזה שכלבו ביטל את קבלת הברית בפיו. ההרגשה של "שלום יהיה לי" מבטאת את מה שהוא אומר לעצמו ("בלבבו"), ולא מה שמכריז לאחרים, שהרי כלפי חוץ קיבל על עצמו את הברית. על פי פירוש רבינו "כי" מתפרשת כפשוטה של נתינת טעם. כלומר, המצב ב"לבי" לעומת פי מנמק מדוע "שלום יהיה לי". לא כך פירש ראב"ע: והטעם "שלום יהיה לי" אע"פ שאלך בשרירות לבי, כי בצדקת הצדיקים אחיה והם רבים, ואני יחיד חוטא (עכ"ל). ונבמשמעות 'אע"פ למלה "כי", השוה "סלח לנו אבינו כי חטאנו", וסלחת לעוני כי רב הוא" ועוד]. 43. ובל נחשוב שקבלת הברית בפיו היתה כדי שלא יידע בצבור זרון נפשו, שהרי בכונתו להדריך רבים אל דעותיו הנפסדות. אם כן הדרה קושיא לדוכתה, לשם מה בכלל להצהיר בעל פה על קבלתו את הברית. 44. הוא פירוש "ספות". השוה אונקלוס: 'לאוספה', וכן ראב"ע: ולפי דעתי שמלת "ספות" לשון תוספת, כמו "ספות חטאתך" (ישעיה לא). 45. ובגלל כוונה זדונית זאת, לא רק לעבור על ברית אלא אף ליהנות ממנה (לעשות מעשה זמרי ולקבל שכר פנחס), נחוץ "נצבים... כולכם לפני ה'", כי יהא בוחן כליות ולב, ולא תוכלו להטעותו. [פירוש רבינו ב"רוה" ו"צמאה" מנוגד לחלוטין לאונקלוס ולרש"י המפרש בעקבותיו].

(יח) וְהִתְבָּרַךְ בְּלִבּוֹ. יִקְבַּל הָאֱלֹהִים בְּפִיו וְיִתְבָּרַךְ בְּלִבּוֹ לְבָטֵל אוֹתָהּ. 38. לֵאמֹר שְׁלוֹם יִהְיֶה לִי כִּי בִשְׁרָרוֹת לִבִּי אֶלֶף. וְעַנְיִן הַ"הִתְבָּרַךְ בְּלִבּוֹ" הוּא שִׁיאֵמַר גַּם 41 שְׁאֵנִי מִקְבַּל הָאֱלֹהִים בְּפִי, אֲנִי מִבְּטֵלָה בְּלִבִּי, וְאוֹמֵר "שְׁלוֹם יִהְיֶה לִי" 42. לְמַעַן סְפוֹת הַרְנָה אֶת-הַצְּמָאָה. וְהַטַּעַם שֶׁיִּקְבַּל הָאֱלֹהִים בְּפִיו הוּא 43, כְּדֵי לְהוֹסִיף אֶת נִפְשׁוֹ 44 "הַרְנָה" וּשְׂבֻעָה בְּכָל תְּאוֹתֶיהָ, עִם עֲדַת אֶל-הַצְּמָאָה וּנְבֻדָּלָת מִן הַתְּאוֹת הַגְּשָׁמִיּוֹת, כְּדֵי לְשַׂמֵּחַ עַמָּהּ בְּבִרְכוּתָם 45.

יט

36. לא נתינת טעם של הפסוקים הקודמים, כי אם הנמקה ('היות וכך') לקראת פסוקים יז-יח, כאשר כאן מתחיל ענין חדש - העבר שלכם מעורר חשש פן יחסר בתכלית השלימות הנדרשת בכריתות ברית זאת.

יז

37. ראב"ע: יש מכס שראיתם תועבת מצרים... וכלכם ראיתם תועבות הגויים "אשר עברתם" אליהם בארום ועמון ומואב ומדין (עכ"ל). והשוה עם רבינו (לעיל ד, מזו; א, ד) המדבר על 'אתר שהשיגו איזו מנוחה בארץ נושבת', משמע אפוא, שלא רק עברו דרך הארצות הללו, אלא אף ישבו שם, כך שהיה סיפק בידם לראות את שיקוציהם וכו'. 38. פירושו היחידי של רבינו בסוגיא זאת של "והתברך בלבבו" היא שהאיש או האשה יבטל בלבו את אשר קיבל עליו בפיו, כך שאין פיו ולבו שוים, וממילא אין השבועה חלה מדין שבועה (ועיין תרומות פרק ג, משנה ג: המתכוין לומר "תרומה" ואמר "מעשר"..." שאיני נכנס לבית זה" ואמר "לזה"..." לא אמר כלום, עד שיהיו פיו ולבו שוין (עכ"ל). וכן בשבועות כו, ב: גמר

אילן

1. מה ההפך בין נתינת טעם לבין הנאמקה כאן ולמה חשוב לפרשנו להדגיש זאת?
2. מה חשיבות היתה לשהיה של בני ישראל בארצות הצמים לפני כניסתם לארץ?
3. "יבטל בלבו את אשר קיבל עליו בפיו" זוהי דעת פרשנו - האהפכנית - לצומת פרשנים אחרים, הצטטת כמה חידושים?
4. מהי אותה "טענה הלכתית עקרונית" שמצאה האיש החוטא?
5. מהי דעת האבן-עזרא?
6. איך ניתן לפרש את המלה: "כי" לפני אונקלוס כאן ומה ההפך ביניהם?
7. מהי דעת פרשנו הביאורו: "רוה, צמאה"?
8. למה לפי כל זה צריך: "נצבים כולכם"?

ג. משך חכמה עם פירוש הרב י. קופרמן.
פרק כט' פסוקים יז-יח, כ':

כט, כ: והבדילו ה' לרעה וכו' ככל אלות הברית
הכתובה בספר התורה הזה.
כיון אל האמור בבחוקותי (ויקרא כו, מד) "ואף
גם בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא
געלתים לכלותם". דזה רק בשבט י. אבל ביחיד *
יהיה "כל האלה הכתובה בספר הזה" — זה משנה
תורה. וכן אמרו פרק יש נוחלין (בבא בתרא
קטו, ב): גמירי דלא כלה שבטא. ולכן לא ימחה
שם * רק שיתקיים כל אלות הברית הכתוב
בתורה בכללה * שכתוב הבטחה "ואף גם וכו'
לא מאסתים וכו'".

(כט, יז-יח) 1. "וסרתם ועברתם אלהים אחרים",
כיון שפוסק מדברי תורה כאילו הולך ומדבק בעבודת
כוכבים. ולעיל בספרי דורשים זאת מן הכתוב (שמות
לב, ח) "סרו מהר מן הדרך אשר ציויתם — עשו
להם עגל מסכה". 2. לפנינו אחד המקומות בו רבינו
מתחם במישרין לבעיות "אקטואליות" של זמנו.
3. כלומר, האם זה נחשב להישג. 4. הרי אין בזה
שום כיבושי היצור: 5. שלום = שלמות, כמו "עושה
שלום במרומו". 6. = ואשר, והשוה רבינו לשמות
(יט, ה) "והייתם לי סגולה מכל העמים — כי לי כל
הארץ". 7. באשר לפום צערא אגרא, ועתה יש צערא
אף בדברים שבדרך כלל נפשו של אדם קצה בהם.

(כט, כ) 1. ההבטחה "לא לכלותם" נאמרה
במסגרת התוכחה של ויקרא שנאמרה בלשון רבים,
דהיינו הצבור, הוא השבט. 2. "והבדילו" המוסב
על "האיש ההוא" (פסוק יט) אחרי (פסוק יז) "איש
או אשה או משפחה או שבט". 3. ובמשנה תורה
אין הבטחה "לא מאסתים... לכלותם", כלומר ניתן
להגיע אצל היחיד לכליה מוחלטת. 4. של שבטים.
5. כולל חומש ויקרא.

כט, יז-יח פן יש בכם שורש וכו' והתברך
כלבבו לאמר שלום יהיה לי כי בשרירות לבי
אלך למען ספות הרזה את הצמאה.
יתכן על דרך דרוש: כי הספרי (פיסקא מו) דורש
(לעיל יא, טו) "וסרתם" מן הדרך ללכת לעבוד
"אלהים אחרים", כיון שסרתם מן הדרך, שוב
אתם עובדים אלהים אחרים. והנה יש אנשים
אשר אומרים: מה זה דרך התקרבות לאלקים,
האם זה פלא * כי יעצום עיניו ויגדור התאוה
וירבה בלימוד ויתמיד בתפילה ובתשבחות, ויהיה
דבוק על ידי זה לה * ?! אלא יתערב ברהובות
ובשווקים, ויתיחד עם נשים האסורות וילך
בשרירות לבו, ובכל זאת יוסיף אומץ ביראת ה'
האחוזה עמוק בלבבו כגהלת בשלהבת, או יעלה
מעלה עד אין מספר. לזה אמר הכתוב "פן יש
בכם וכו' לאמר שלום יהיה לי" [פירוש, אימתי
אשיג רום המעלה ותכלית שלמות * הישראלין]
"כי * בשרירות לבי אלך" לחמם התאוה ולהגדיל
המדורה. ואז יהיה התועליות "למען ספות הרזה
את הצמאה", פירוש כמו חזיר וכו' * שנפשו של
אדם קצה בהם ואין לאדם שכר על הפרישה, אם
אוסף על תאוותי ואגרה יצרי בהם, הלא הוא הכל,
איפוא, חדא * , ואטול שכר כולם. "לא יאבה ה'
סלוח לו, כי אז יעשן אף ה' וכו'".

אלות

1. איך כרשננו - צפ"י הספרי - מכרש לבי הדרוש את כסוקנו ואת מסקנותיו?
2. מה אקטואליות יש בטענות אלה המושגות כאן, לדעתו?
3. מהי תאומתו לכל זה?
4. מהי הדומה של החזיר?
5. מה הפציה הקשה הכלית המוצגת כסוק כ'?
6. כרשננו מכר את המקראות מהפחנה בין יחיד לרבים, איך ולאמה?
7. האם ניתן לראות סכך כצין נפואה על אשר קרה בימינו?

* * *